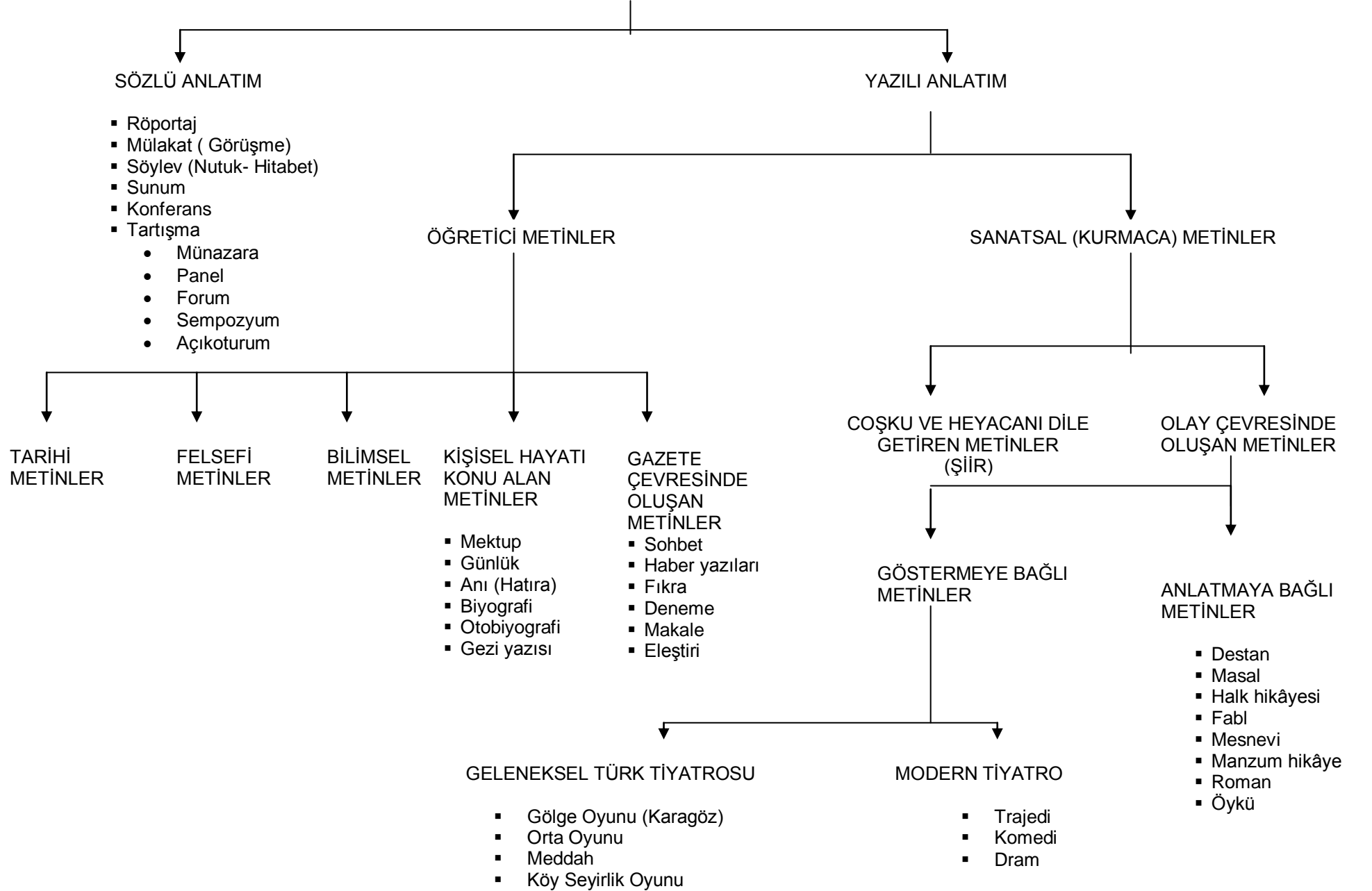

METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI

EDEBİ (SANATSAL) METİNLERLE ÖĞRETİCİ METİNLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

- Edebi metinlerin yazılış amacı sanat yapmaktır. Öğretici metinlerin amacı ise okuyucuya bilgi vermektir.
- Edebi metinler, gerçeklikle ilişki içinde olsa da kurmacadır. Öğretici metinlerde anlatılanlar gerçeğin kendisidir.
- Edebi metinlerde dil, günlük dilden farklı sanatsal işleviyle kullanılır. Öğretici metinlerde ise dil genellikle göndergesel işleviyle kullanılır.
- Edebi metinlerde estetik zevk ön plandadır. Öğretici metinler ise sanat kaygısıyla yazılmaz.
- Edebi metinlerin ana düşüncesi kendi içindedir, yani sezdirme, hissettirme, çağrıştırmaya esastır. Öğretici metinler ise göndergeyi anlatır, açıklar, yorumlar.
- Edebi metinleri her okuyan, metinden yeni ve farklı anlamlar çıkarabilir. Yani edebi metinlerin tek değil, birden çok anlamı vardır. Öğretici metinlerin tek anlamı vardır, her okuyan aynı şeyi anlar.
- Edebi metinlerde sözcüklerin yan ve mecaz anlamları öne çıkar, imgelerden, sözcüklerin çağrışım değerlerinden yararlanır. Öğretici metinlerde ise sözcükler gerçek anlamlarıyla kullanılır.

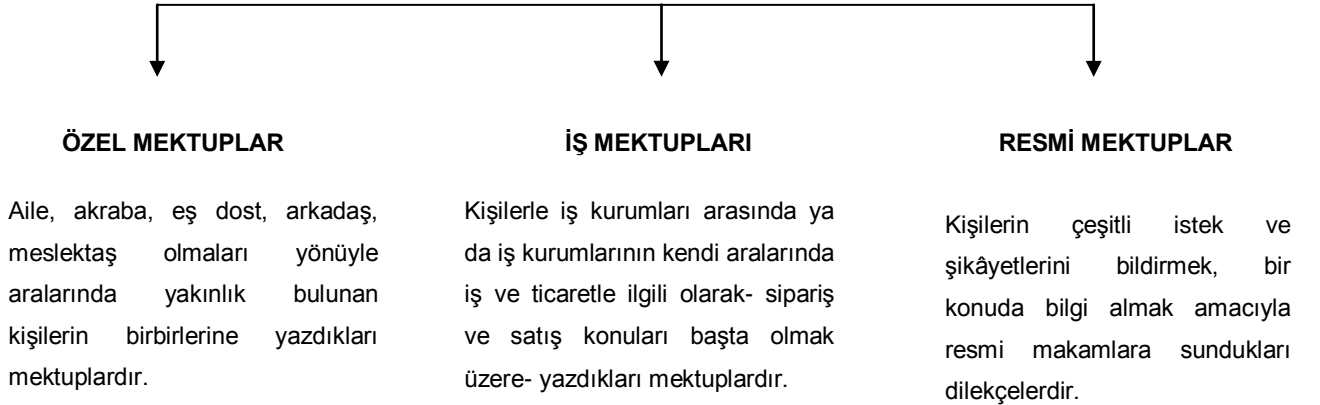
KİŞİSEL HAYATI KONU ALAN METİNLER

MEKTUP, GÜNLÜK, ANI, BİYOGRAFİ, OTOBİYOGRAFİ, GEZİ YAZISI

1. MEKTUP

- ⇒ Başka bir yerde bulunan bir kişiye ya da kuruma bir bilgi iletmek, bir bilgi sormak, istemek, duyguları ifade etmek amacıyla yazılan yazılara **mektup** denir.
- ⇒ Mektubun diğer yazı türlerinden ayrı bir özelliği vardır. Her şeyden önce; bağımsızdır, ufukları alabildiğine geniştir, dar kalıplar ve kurallar içinde tanımlanamaz. Konuları oldukça bol ve sınırsızdır. Doğallığın ve içtenliğin en çekici belgesidir. Elbette ki herkese aynı içtenlikle mektup yazılamaz. Gönderdiğiniz kişi ya da kurumla olan ilginin derecesine göre mektubun hitap bölümünden sonuç bölümüne kadar değişen üslup özelliği vardır.
- ⇒ Mektuplarda dil farklı işlevlerde kullanılabilir: Olay, durum, kişi vs. ile ilgili bilgilerin aktarıldığı bölümlerde göndergesel işlev, konuyla ilgili duygu ve heyecanların dile getirildiği bölümlerde heyecana bağlı işlev, göndericinin alıcıdan bir şeyler yapmasını istediği bölümlerde ise alıcıyı harekete geçirme işlevi kullanılır.
- ⇒ Dünyada bilinen ilk mektup örnekleri Mısır firavunları (MÖ 15.14. yüzyıl) ve Hitit krallarının mektuplarıdır.
- ⇒ Mektubun dünyada yaygın bir biçimde kullanımı 16. 17. yüzyıldan itibaren başlar. Bizde devlet adamlarının diğer devlet adamlarına gönderdikleri siyasi içerikli yazılar, bu türün ilk örnekleri sayılabilir. Mektup, 19. yüzyıldan itibaren posta hizmetleriyle yaygınlaşmıştır.
- ⇒ Divan edebiyatında mektupların toplandığı eserlere **“mektubat”** denir. Geniş anlamıyla düz yazıyla yazılan metinlerin toplandığı eserler olan **“münşeat”** da mektupların toplandığı eserler için kullanılan bir ifadedir.
- ⇒ Halk dilinde mektuba gam yükü, gönül dili, çile bohçası gibi isimler verilmiştir.

MEKTUP ÇEŞİTLERİ

ÖZEL MEKTUPLAR:

- ⇒ Özel mektuplar kişiler arasında konuşulabilecek konularda kaleme alınır.
- ⇒ İçten bir anlatımla yazılır.
- ⇒ Mektubun yazıldığı yer ve tarih sağ üst köşeye yazılır.
- ⇒ Mektup hitap sözüyle başlar. Hitaplarda her sözcük büyük harfle başlar ve ardından virgöl konur.
- ⇒ Mektubun planı: Girişte mektubun yazılma nedeni belirtilir. Gelişmede konu ortaya konur, sorular sorulur, verilecek haberler iletilir. Sonuçta saygı, sevgi ifadeleri, selam ve iyi dilekler yer alır.
- ⇒ Mektubu yazan kişinin adı, soyadı sağ alt köşeye yazılır. İmza ismin üzerine atılır.
- ⇒ Zarfta gönderenin adresi sol üst köşeye, alıcının adresi ise sağ alta yazılır. Zarf göz kararı dört eşit parçaya bölünür, sağ alt ve sol üst köşeye bu şekilde belirlenir.
- ⇒ Tebrik, teşekkür, taziye (başsağlığı), özür mektupları ve davetiyeler de özel mektuplar arasında sayılır.
- ⇒ Sanatçıların, edebiyatçıların birbirlerine yazdıkları, dönemlerinin sanat olaylarını, görüşlerini dile getirdikleri mektuplara “edebi mektup” denir. Edebi mektuplar da özel mektuplar arasında sayılır. Özel mektuplardan ayrılan yanı içerik bakımından sanat sorunlarını işlemesi, anlatım bakımından da özgünlük, orijinallik taşımasıdır.

Edebiyatımızda Mektup Türü:

- Fuzuli'nin “Şikâyetname”si bizde edebi mektuba ilk örnektir.
- Namık Kemal'in “Hususi Mektuplar”ı
- Ziya Gökalp'in “Malta Mektupları”
- Abdülhak Hamid Tarhan'ın “Mektuplar”ı
- Cahit Sıtkı Tarancı'nın “Ziya'ya Mektuplar”ı mektup türünün önemlilerindendir.

Bazı sanatçılar roman ve hikâyelerini mektuplardan oluşturmuştur:

- Edebiyatımızda mektup tarzında ilk romanı, **Hüseyin Rahmi Gürpınar** denemiş ve karı koca geçimsizliğini ele aldığı “**Mutallaka**”yı yazmıştır.
- **Halide Edip Adıvar**'ın “**Handan**” romanı, “**Harap Mabetler**”deki “**İmzasız Mektuplar**” hikâyesi;
- **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**'nun “**Bir Serencam**”daki hikâyeleri;
- **Reşat Nuri Güntekin**'in “**Bir Kadın Düşmanı**” romanı mektup tarzındadır.
- Bunlardan başka **Ömer Seyfettin**, **Halit Ziya Uşaklıgil**, **Mehmet Rauf**, **Ahmet Hikmet Müftüoğlu** ve **Sait Faik Abasıyanık**'ın bir kısım hikâyeleri de mektup şeklinde yazılmıştır.
- Batı edebiyatında Fransız **Honore de Balzac** “**Vadideki Zambak**”ı, Alman **Goethe** “**Genç Werther'in İzdırapları**”nı mektup tarzında yazmıştır.

Gezi yazısı, fıkra, deneme türündeki bazı eserler de mektuplardan oluşmuştur:

- **Ahmet Rasim**'in “**Şehir Mektupları**” adlı fıkra kitabı, “**Romanya Mektupları**” adlı gezi yazıları;
- **Nurullah Ataç**'ın “**Okuruma Mektuplar**” adlı deneme kitabı mektuplar şeklindedir.

Edebiyatımızda manzum mektuplar da vardır:

- **Kemalettin Kamu**'nun “**İzmir Yollarından Son Mektup**”
- **Orhan Veli Kanık**'ın “**Oktay'a Mektuplar**”
- **Necip Fazıl Kısakürek**'in “**Zindandan Mehmet'e Mektup**”
- **Nazım Hikmet Ran**'ın “**Karima Mektup**” adlı şiirleri örnek gösterilebilir.

İŞ MEKTUPLARI:

- ⇒ İş ve ticaretle ilgili, özellikle sipariş ve satış konularının işlendiği mektuplardır.
- ⇒ İş mektuplarında istek ve fikirler az sözle ve kesin olarak belirtilir. Ciddi bir anlatım kullanılır.
- ⇒ İş mektuplarında dil, göndergesel ve alıcıyı harekete geçirme işlevleriyle öne çıkar.
- ⇒ İş mektubu cevap niteliği taşıyorsa “ilgi” bölümü olur.
- ⇒ Firmaların yazdıkları mektuplarda antetli (başlıklı) kâğıt kullanılır.

RESMİ MEKTUPLAR:

- ⇒ Dilekçeler resmi mektuplardır. “**Arz-ı hal**” eski karşılığıdır.
- ⇒ Anlatım duru, yalın ve açıktır. Gereksiz ayrıntılara girilmez.
- ⇒ Göndergesel işlev ve alıcıyı harekete geçirme işlevleri kullanılır.
- ⇒ Dilekçeler kişiye değil makama yazılır. Dilekçeye gönderilen makamın adı ve yeri yazılarak başlanır. Bu bölümde kelimelerin hepsi ya da sadece baş harfleri büyük yazılır.
- ⇒ Dilekçe sunulan makam üst ise “arz ederim”, alt ise “rica ederim”, eşit konumdaysa “arz ve rica ederim” ifadesiyle sonlandırılır.
- ⇒ Dilekçede bir durum belirtiliyorsa “Durumu bilgilerinize saygılarımla arz ederim.”, bir istek belirtiliyorsa “Gereğini / gereğinin yapılmasını bilgilerinize saygılarımla arz ederim.” şeklinde sonlandırılır.
- ⇒ Dilekçenin sağ altına ad soyadı yazılır, imza atılır. Sol alta adres yazılır.
- ⇒ Tarih, sağ üste ya da imzanın üzerine atılır.
- ⇒ Dilekçeye eklenmiş belge varsa adres kısmının altına “Ekler” kısmı açılır ve eklenen belgelerin adları numaralandırılır.
- ⇒ Bazı kaynaklar 4. mektup türü olarak “**Açık Mektup**” türünü de alırlar. Herhangi bir düşüncüyü, görüşü açıklamak, bir tezi savunmak için bir devlet yetkilisine, yönetime ya da halka hitaben, bir kişi ya da kurum tarafından yazılan, gazete, dergi aracılığı ile yayımlanan mektuplardır.

2. GÜNLÜK (GÜNCE)

- ⇒ Yaşanan olayların, izlenimlerin, tarih atılarak, günü gününe yazılmasıyla oluşan kısa yazılardır.
- ⇒ Eskiden “**ruzname**” denilen bu tür “**günce, jurnal**” gibi isimlerle de karşılaşılır. Jurnal sözcüğü, **Cemil Meriç** gibi birkaç istisna dışında, fazla tutunamamış, yerini ‘günce’ ve ‘günlük’ sözcüklerine bırakmıştır. **Nurullah Ataç**’ın savunduğu “**günce**”nin de bugün “**günlük**” kadar yaygın olmadığı söylenebilir.
- ⇒ Olayı yaşayan kişi tarafından yazılır.
- ⇒ Günlüklerde kişisel dikkate ve gözleme önem verilir.
- ⇒ Öznel anlatım görülür.
- ⇒ Samimi, içten bir anlatımı vardır.
- ⇒ Olaylar tarih atılarak günü gününe yazılır.
- ⇒ Günlükler genellikle yazan kişinin ölümünden sonra yayımlanır.
- ⇒ Dil çoğunlukla göndergesel işlevde kullanılır.
- ⇒ Günlükler; roman, hikâye, gezi yazısı gibi metin türlerinde kullanılabilir.
- ⇒ Günlükler konularına göre; siyasi ve askeri muhtevalı günlükler, seyahat günlükleri, edebiyat, sanat ve kültür muhtevalı günlükler olarak ifade edilebilir.
- ⇒ Günlükleri iki grupta inceleyebiliriz:
 - **İçe dönük günlük:** Yazar gözlerini kendi içine çevirir. Kendisiyle konuşuyor gibi duygusal coşkunkuluklarını yazar.
 - **Dışa dönük günlük:** Yazarın dönemin olaylarını, siyaset, sanat, edebiyat hayatını anlattığı, kendinden çok çevresinden söz ettiği günlüklerdir.

Edebiyatımızda Günlük Türü:

- **Evlîya Çelebi Seyahatnamesi, Yirmisekiz Çelebi Sefaretnamesi** gibi kimi eserlerde bazı olayların günlük biçiminde anlatılmasını saymazsak, edebiyatımıza Batı’daki anlamıyla günlük Tanzimat’tan sonra girmiştir.
- Türkçede yayımlanmış ilk günlük, **Direktör Ali Bey**’in “**Seyahat Jurnalı**”dır. Eser, bir gezi

günlüğü sayılır. Ali Bey'in eserinin adında jurnal (Fransızca 'journal') sözcüğünü tercih etmesi, günlüğün bize pek çok başka tür gibi Batı kanalıyla geldiğini gösteriyor.

- **Şair Nigar Hanım**'ın "**Hayatımın Hikâyesi**" adlı eseri günlük türünün ilk örneklerindedir.
- Günlük türü **Nurullah Ataç**'la gerçek hüviyetine kavuşmuştur. "**Günce**" adlı eseri bu türe örnek gösterilebilir.
- Türün önemli temsilcilerinden biri de "**Salah Birsal**"dır.
- **Mustafa Kemal Atatürk**'ün Anafartalar Savaşı sırasında tuttuğu günlükler ölümünden sonra yayımlanmıştır.
- **Reşat Nuri Güntekin**'in "**Çalığışu**" adlı romanı romanın başkahramanı Feride'nin günlüğü biçiminde kaleme alınmıştır.
- Dünya edebiyatında günlüğün önemli temsilcisi Fransız yazar **Andre Gide**'dir.

3. ANI (HATIRA)

- ⇒ Bir yazarın yaşadığı ya da döneminde şahit olduğu olayları anlattığı yazılardır.
- ⇒ Geçmişteki olay üzerine yazılır. Hem bireysel hem de toplumsal konular işlenebilir.
- ⇒ Yazar, olayları kendi bakış açısına göre anlatır.
- ⇒ Anılar, yaşandığı dönem hakkında bilgi verir.
- ⇒ Anılarda, yazarın kişisel bakışı söz konusudur.
- ⇒ Yazar her türlü kaynaktan (belge, mektup, fotoğraf...) yararlanabilir.
- ⇒ Genellikle öyküleyici anlatımdan yararlanır.
- ⇒ Anılar ilgi çekici nitelikte olmalıdır.
- ⇒ Bir kişinin anılarını yazması genellikle kaybolup gitmesini istemediği bir gerçeği ortaya koymak, tarih ve kamuoyuna hesap vermek, gelecek kuşaklara uyarılarda bulunup ders vermek gibi ihtiyaçlardan kaynaklanır.
- ⇒ Anılardan tarihten beklenen nesnellik, belgelere dayanma gibi zorunluluklar beklenmez.
- ⇒ Devlet adamlarının, sanatçıların, bilim adamlarının, topluma yön veren insanların anıları; tarihi, edebi, sosyolojik önem taşır.

⇒ **Anı türünün keşiştiği yazı türleri ve farkları:**

- Günlük
 - Otobiyografi
 - Gezi yazısı
- Günlükler, günü gününe yazılır. Anı ise geçmişe dönüktür. Günlükte anıya göre yazının merkezinde daha çok yazar vardır.
 - Otobiyografide yazarın çıkış noktası tümüyle kendi yaşamıdır. Anıda yazarın yaşadığı dönemde şahit oldukları ön plana çıkabilir.
 - Gezi yazarı sonradan kaleme aldığı gezme sürecini yazarken anılarına döner ancak dikkati daha çok gezdiği çevreye yöneliktir. Anı yazarı dönemiyle, çevresiyle ilgili bilgi verse de daha çok kendi yaşadıklarına odaklanır.

Edebiyatımızda Anı Türü:

- İslamiyet öncesi dönemde yazılan "**Göktürk Yazıtları**" ilk anı örneğidir.
- 16. yüzyılda **Babür Şah**'ın "**Babürname**" adlı eseri anı türünün ilk önemli örneklerindedir.
- **Ebul Gazi Bahadır Han**'ın 17. yüzyılda yazdığı "**Şecere-İ Türk**" adlı eseri de anı türündedir.
- Tanzimat yıllarında yazılmış ilk anı **Âkif Paşa**'nın "**Tabşıra**" adlı eseridir.
- **Ziya Paşa**'nın "**Defter-İ Âmal**"
- **Namık Kemal**'in "**Magosa Hatıraları**"
- **Ahmet Mithat Efendi**'nin "**Menfa**"
- **Muallim Naci**'nin "**Ömer'in Çocukluğu**" adlı eserleri edebiyatımızda ilk anı örneklerindedir.
- **Ahmet Rasim**'in "**Gecelerim, Falaka**"
- **Halit Ziya Uşaklıgil**'in "**Kırk Yıl, Saray ve Ötesi, Bir Acı Hikâye**"
- **Hüseyin Cahit Yalçın**'ın "**Edebi Hatıralar**"
- **Ruşen Eşref Ünaydın**'ın "**Atatürk'ü Özleyiş**"
- **Falih Rifki Atay**'ın "**Çankaya, Zeytindağı, Ateş ve Güneş**"
- **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**'nun "**Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, Zoraki Diplomat, Vatan Yolunda, Anamın Kitabı, Politikada 45 Yıl**"

- **Yahya Kemal Beyatlı'nın "Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım"**
- **Halide Edip Adivar'ın "Mor Salkımlı Ev, Türk'ün Ateşle İmtihanı"** adlı eserleri de edebiyatımızda anı türünde yazılmış eserlerdir.
- **Halide Edip Adivar'ın "Ateşten Gömlek"** adlı romanı roman kahramanı Peyami'nin anı defteri şeklinde kurgulanmıştır.

4. BİYOGRAFİ (YAŞAM ÖYKÜSÜ)

- ⇒ Çeşitli sahalarda (sanat, politika, spor...) ünlü kişilerin hayatını, yaptığı önemli işleri ve eserlerini anlatan yazılardır.
- ⇒ Divan edebiyatında şairleri anlatan bu eserlere "Tezkire" denirdi.
- ⇒ Kişiyi tüm yönleriyle tanıtır. Biyografi yazmak ön çalışma gerektirir. Yaşamı yazılacak kişiyle ilgili kaynaklar, belgeler saptanır. Biyografisi yazılacak kişinin mektuplarından, günlüklerinden, anılarından ve o kişiyi tanıyanlardan yararlanır.
- ⇒ Bilgi, belge, tanık, kanıt biyografi için önemlidir.
- ⇒ Anlatımda açıklık, sadelik esastır.
- ⇒ Biyografiler sayesinde topluma mal olmuş kişilerin yaşamları ve başarıları anlatılarak yeni nesillere örnek teşkil etmesi, bu sayede gençlerin hedeflerini büyütmeleleri sağlanır.
- ⇒ Nesnel anlatımı olmalıdır. Tarafsız bir bakış açısıyla gerçekçi anlatım ön plana çıkmalıdır.
- ⇒ Söylenti ve dedikodulara, asılsız bilgilere yer verilmemelidir.
- ⇒ Anlatımda kronolojik bir sıra izlenmelidir.
- ⇒ Anlatılan kişinin doğumu, ailesi, eğitim süreci, kişiliği, arkadaşlık ve akrabalık ilişkileri, sosyal yaşamı, evliliği, çocukları, alanındaki başarısına ulaşma süreci üzerinde durulmalıdır.
- ⇒ Ölen bir kişinin ölümünden hemen sonraki günlerde niteliklerinin, çalışmalarının anı üslubuyla anlatıldığı yazılara "nekroloji" denir.
- ⇒ Bilimsel bir konuyu, onun bir yönünü veya bir kimsenin yaşamını, kişiliğini, eserlerini ayrıntılı olarak inceleyen eserlere "monografi" denir.

- ⇒ Kişilerin tasvirinin yapıldığı, kişiliğini oluşturan niteliklerinin anlatıldığı yazılara "portre" denir. Fiziksel ve ruhsal portre olarak ikiye ayrılır.
- ⇒ Ünlü kişilerin hayatlarını roman tarzında işleyen eserlere "biyografik roman" denir.

Edebiyatımızda Biyografi Türü:

- Edebiyatımızda ilk şuarı tezkiresi 15. yüzyılda **Ali Şir Nevai'nin** Çağatay Türkçesiyle kaleme aldığı "**Mecalisü'n Nefais**" adlı eseridir.
- Tezkirenin Anadolu sahasındaki ilk örneği ise 16. yüzyılda **Sehi Bey'in** kaleme aldığı "**Heşt Behişt**" adlı eserdir.
- **Mithat Cemal Kuntay'ın "Mehmet Akif Ersoy"**
- **Asım Bezirci'nin "Nazım Hikmet Ran, Rıfat Ilgaz"**
- **Şevket Sürayya Aydemir'in "Tek Adam, İkinci Adam, Menderes'in Dramı"**
- **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Atatürk, Ahmet Haşim"** adlı eserleri biyografi türündedir.,
- **Oğuz Atay'ın "Bir Bilim Adamının Romani"** adlı romanı yazarın İTÜ İnşaat Fakültesi'nden hocası Mustafa İnan'ı anlattığı biyografik bir romandır.
- Biyografi türünün dünya edebiyatındaki ilk büyük temsilcisi Yunan edebiyatından **Plutarkhos'tur.**

5. OTOBİYOGRAFİ (ÖZ YAŞAM ÖYKÜSÜ)

- ⇒ Ünlü kişilerin kendi hayatlarını anlattıkları metin türüdür.
- ⇒ Otopiyografiler objektif olmalıdır.
- ⇒ Çoğu zaman bunlarda, sanatçı kendisiyle beraber aile büyüklerinden, çevreden, aile içi durumlardan da söz eder.
- ⇒ Biyografiden farkı, ünlü kişinin hayatını başkasının değil, yine kendi hayatını kendisinin anlatmasıdır. Biyografide 3. kişi ağızından anlatım vardır, otopiyografi 1. kişi ağızından yazılır.
- ⇒ Otopiyografiler, biyografiler gibi kişinin yaşadığı dönem hakkında da bilgi verir.

6. GEZİ YAZISI

- ⇒ Yurt içi veya yurt dışında gezilip görülen yerlerin ve oralarla ilgili izlenimlerin anlatıldığı yazı türüdür.
- ⇒ Yazar gördüklerini, okuyucusunun daha iyi algılaması için, karşılaştırma yapar. Okur sanki o yerleri sanatçıyla gezer gibi olur.
- ⇒ Görülenlerin dışında duyulanlar da anlatılır. Ancak uydurma, yanlış bilgiler verilmemelidir.
- ⇒ Okunabilirliği, okuyucunun gezip görme ihtiyacını karşılama gücüne bağlıdır.
- ⇒ Akıcı ve anlaşılır bir dili olmalıdır.
- ⇒ Okuyucu için sıradan olanları değil, ilginç olanları anlatmalıdır.
- ⇒ Yazar gördüklerine yorumlarını da katabilir.
- ⇒ Gezi yazılarında kronolojik plan uygulanır.
- ⇒ Tarih, coğrafya, sosyoloji, hukuk vb. bilimlerin yardımcı kaynaklarından biridir.

- Dünya edebiyatında gezi yazısı türünün ilk temsilcileri arasında; Herodotos (Herodot), Marco Polo (Marko Polo) ve İbni Batuta sayılabilir.

Edebiyatımızda Gezi Yazısı Türü:

- 16. yüzyılda **Babûrşah**'ın yazdığı anı olan "**Babûrnâme**" gezi yazısı niteliği de taşır.
- 16. yüzyılda **Seydi Ali Reis**'in yazdığı "**Miratü'l- Memâlik**" adlı eser gezi türünün ilk örneği kabul edilir.
- 17. yüzyılda Evliya Çelebi'nin 10 ciltlik "**Seyahatâme**"si gezi türünün önemli eserlerinden biridir.
- 18.yüzyılda **Yirmisekiz Çelebi Mehmet** tarafından yazılan "**Paris Sefaretnamesi**" de gezi türünün örneklerindedir.
- **Ahmet Mithat Efendi**'nin "**Avrupa'da Bir Cevelan**"
- **Cenap Şahabettin**'nin "**Hac Yolunda, Afak-ı Irak, Avrupa Mektupları**"
- **Ahmet Haşim**'in "**Frankfurt Seyahatnamesi**"
- **Reşat Nuri Güntekin**'nin "**Anadolu Notları**"
- **Falih Rıfkı Atay**'ın "**Deniz Aşırı, Taymıs Kıyıları, Yolcu Defteri, Hint, Gezerek Gördüklerim, Tuna Kıyıları ve Bizim Akdeniz**"
- **Haldun Taner**'in "**Düşsem Yollara Yollara**" edebiyatımızın önemli gezi yazısı eserleridir.

GAZETE ÇEVRESİNDE OLUŞAN METİNLER

SOHBET, HABER YAZILARI, FIKRA, DENEME, MAKALE, ELEŞTİRİ

1. SOHBET (SÖYLEŞİ)

- ⇒ Yazarın görüş ve düşüncelerini, okuyucu ile karşı karşıya oturup konuşuyormuş gibi içten bir hava içinde yazdığı yazılardır.
- ⇒ Herkesi ilgilendiren konular seçilir.
- ⇒ Cümleler çoğu zaman konuşmadaki gibi devriktir.
- ⇒ Yazar, sorulu- cevaplı cümlelerle konuşuyormuş hissi verir.
- ⇒ İçtenlik, samimilik, doğallık “**senli-benlilik**” sohbetin özelliklerindedir.
- ⇒ Sohbetlerde nüktelerden, şakalı söyleyişlerden, atasözlerinden, hatıralardan, halk deyişlerinden yararlanılır.
- ⇒ Sohbet yazarının düşüncelerini ispatlamak, kabul ettirmek gibi bir kaygısı yoktur.

Sohbet ile Makale Arasındaki Farklar:

- Makale konuyu derinlemesine incelerken sohbetlerde ayrıntıya girilmez.
- Makalede ispat kaygısı vardır, sohbette yoktur.
- Makalede ciddi, resmi bir dili kullanılır. Sohbetlerde samimi bir konuşma dili vardır.

Edebiyatımızda Sohbet Türü:

- **Ahmet Rasim**'in “**Ramazan Sohbetleri**”
- **Şevket Rado**'nun “**Eşref Saat**” adlı eserleri sohbet türündedir.

2. HABER YAZILARI

- ⇒ Günlük gazetelerde, belli aralıklarla yayınlanan dergilerde, meslek kuruluşlarının belli aralıklarla yayınladığı bültenlerde; radyo ve televizyonlarda belli zaman aralıklarıyla sunulan bültenlerde halka duyurulmak üzere yayımlanan yazılara haber yazısı denir.
- ⇒ Haber yazılarında inandırıcılık, belgelere dayanma, olayı tüm boyutlarıyla aktarma,

yansız davranma, okuyucunun farklı yorumlamasına imkân vermeyecek şekilde, açık ve anlaşılır bir dil ve üslupla aktarma gibi unsurlara dikkat edilir.

- ⇒ Haber yazma teknikleri içinde en çok kullanılanı ters piramit kuralıdır. Bu kurala göre, haberin giriş bölümünde olay birkaç cümle ile özetlenir. Gelişme bölümünde başlangıcı açan, doğrulayan ayrıntılar verilir. Sonuç bölümünde ise olayın etkisi, olaya el koyma anlatılır.
- ⇒ Haber ve haberin başlığı ilginç olmalı, başlığı okuyan okuyucuda okuma isteği uyandırmalıdır.
- ⇒ Haber duyulmamış olmalıdır. Okuyucu duyduğu bir olayı ikinci kez okumaz.
- ⇒ Haber önemli olmalıdır. Haber ilgilendirdiği okuyucu kitlesi çok olmalıdır.
- ⇒ Haber doğru olmalıdır. Muhabir haberi tarafsız yazmalı, habere yorum katmamalıdır. Yorum köşe yazarlarının işidir.
- ⇒ Haber yazılarında, muhabir okuyucuyu haberle baş başa bırakmalı, okuyucusuna kendi varlığını hissettirmemelidir.
- ⇒ Dil göndergesel işleviyle kullanılır.
- ⇒ Haber yazmanın ana ilkesi “**5 N 1 K**” kuralıdır. Bir haber yazısında “**ne, nasıl, nerede, ne zaman, niçin, kim**” sorularının cevabı bulunmalıdır.

⇒ Haber yazılarının kaynakları:

Resmi kurumlar: En yetkili kişilerden öğrenilen haberlerin kaynağıdır.

Ajans: Haber toplama ve yayma işini yapan kuruluşlardır.

Özel: Halk arasından toplanır.

- ⇒ Haber toplayan, yazan kişilere “**muhabir**” denir.
- ⇒ Gazete ve dergilerde sayfanın yukarıdan aşağıya doğru ayrılmış olduğu bölümlerden her birine “**sütun**” denir.
- ⇒ Gazetenin ilk sayfasında iri puntuyla yazılan ilk haberin başlığına “**manşet**” denir.

- ⇒ Gazetenin ilk sayfasında gazete logosunun üzerindeki haberin başlığına “**sürmanşet**” denir.
- ⇒ Gazete sütunlarında güncel olaylarla ilgili yazarının bakış açısını, yorumunu yansıtan köşe yazılarına “**fıkra**” denir.
- ⇒ Gazete ve dergilerdeki yalanlama yazılarına “**tekzip**” denir.
- ⇒ Doğru olmayan, uydurma haberlere “**asparagas**” denir.
- ⇒ Duyulduğunda halk arasında güçlü heyecan yaratan, dikkat çeken, çarpıcı, beklenmedik haberlere “**sansasyonel haber**” denir.
- ⇒ Gazetenin baskı sayısına “**tiraj**” denir.

3. FIKRA (KÖŞE YAZISI)

- ⇒ Yazarın, gündelik olayları, özel bir görüşle, kanıtlanma gereği duymadan yazdığı kısa, gününbirlik yazılardır. ,
- ⇒ Fıkralar konusunu güncel olaylardan aldığı için yayımlandıktan sonra etkisini kaybeder.
- ⇒ Konu çoğunlukla eleştirel bir bakış açısıyla işlenerek kamuoyunu yönlendirmek hedeflenir.
- ⇒ Dil tabiidir. Günlük deyimlere, söyleyişlere, yer yer nükteli sözlerle yer verilir.
- ⇒ Okuyucuyla sohbet ediyormuş gibi bir hava sezdirilir.

Fıkra ile Makale Arasındaki Farklar:

- Fıkra, makaleye göre daha kısa bir türdür.
- Makalede ileri sürülen düşünceleri kanıtlanma amacı vardır; fıkrada böyle bir amaç yoktur.
- Fıkrada doğal bir anlatım vardır. Makaleler resmi, ciddi yazılardır.
- Makale nesnel, fıkra öznel anlatımlıdır.
- Makale bilimsel, fıkra günceldir.
- Makale yazmak uzmanlık ister.

Fıkra ile Deneme Arasındaki Farklar:

- Denemede her konu işlenebilir. Fıkrada güncel olaylar işlenir.

Edebiyatımızda Fıkra Türü:

- **Ahmet Rasim**'in “**Eşkal-i Zaman, Muharrir Bu Ya, Şehir Mektupları**”
- **Falih Rıfki Atay**'in “**Eski Saat, Pazar Konuşmaları**”
- **Ahmet Haşim**'in “**Bize Göre, Gurabahane-i Lakkakan**” (Bu eserler fıkra, deneme, sohbet türündeki yazılardan oluşur.)
- **Refik Halit Karay**'in “**Guguklu Saat, Kirpinin Dedikleri**”
- “**Hüseyin Cahit Yalçın, Peyami Safa, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Haldun Taner...**” fıkra türünde yazan sanatçılarımızdır.

4. DENEME

- ⇒ Herhangi bir konu üzerinde kesin sonuçlara gitmeden, yazarın kendisiyle konuşuyormuşçasına bir anlatımla düşüncelerini dile getirdiği yazı türüdür.
- ⇒ Yazar, kendisiyle konuşuyormuş gibi yazar.
- ⇒ Samimi bir dil kullanılır.
- ⇒ Yazar, öne sürdüğü görüşleri ispatlamak zorunda değildir.
- ⇒ Kesin bir sonuca varma zorunluluğu yoktur.
- ⇒ Yazar anlatımda ve konu seçiminde özgürdür.
- ⇒ Denemede konu sınırlaması yoktur.
- ⇒ Denemeler öznel yazılardır.
- ⇒ Nurullah Ataç “**Deneme, ben ülkesidir**” der.

Deneme ile Sohbet Arasındaki Farklar:

- Sohbetinde olduğu gibi denemelerde de içtenlik vardır. Ancak denemelerde duygudan çok düşünce ön plandadır.
- Denemelerin dili sohbet diline göre daha ağırbaşlı ve ciddidir. Ayrıca sohbetlerdeki nükteli anlatım denemelerde yoktur.
- Sohbetinde yazar karşısındaki biriyle konuşuyor gibi bir dil kullanır. Denemede ise yazar kendi kendisiyle konuşuyor gibidir.
- Sohbetinde okuyucuyu etkileyerek kendi düşüncesine çekme iteği vardır, denemenin ise böyle bir amacı yoktur.

Konularına Göre Denemeler

Kişisel Duyarlılık ve Dikkati Konu Alan Denemeler

Günlük hayatla ilgili konularda kişisel duyarlılık ve dikkati konu alan denemelerdir.

Öğretici-Eleştirel Denemeler

Daha çok eğitici ve öğretici bir rol üstlenen denemelerdir.

Sosyal ve Felsefi Konularda Bireysel Düşünceyi İfade Eden Denemeler

Sosyal ve felsefi konuları işleyen denemelerdir.

Edebiyatımızda Deneme Türü:

- Ahmet Haşim'in "Bize Göre, Gurabahane-i Laklakan"
- Nurullah Ataç'ın "Günlerin Getirdiği, Okuruma Mektuplar, Sözen Söze, Karalama Defteri"
- Suut Kemal Yetkin'in "Düş'ün Payı, Günlerin Götürdüğü"
- Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Yaşadığım Gibi, Beş Şehir"
- Sabahattin Eyüboğlunun "Mavi ve Kara, Sanat Üzerine Denemeler"
- Salah Birsal'in "Kurutulmuş Felsefi Bahçesi" deneme türünün örnekleridir.
- Deneme türünün Batı'da ilk temsilcisi ve isim babası Fransız yazar Montaigne'dir. (16.yy.) Eserinin adı "Denemeler"dir. (Essais) İngiliz yazar Francis Bacon da deneme türünün dünya edebiyatında önemli temsilcisidir.

5. MAKALE

- ⇒ Herhangi bir konuda bir fikri, bir görüşü savunan ve örneklerle kanıtlayan bilimsel yazılardır.
- ⇒ Makale türü, edebiyatımıza Tanzimat döneminde gazete ile birlikte Batı'dan giren bir türdür.
- ⇒ Anlatım yalın ve yoğundur.
- ⇒ Makaleler nesnel bir nitelik taşır.
- ⇒ Öne sürülen düşünce ve tez kanıtlanır.
- ⇒ Söz oyunlarına başvurulmaz, süslü anlatımdan uzak durulur. Terimler kullanılır.

- ⇒ Dil göndergesel işlevdedir.
- ⇒ Her konuda makale yazılabilir.
- ⇒ Makale yazarı konusunda uzman, donanımlı olmalıdır. Ele aldığı fikirleri bilimsel bir yaklaşımla incelemelidir. Belge, anket, istatistiksel verilerden yararlanmalı, örnek, tanım ve karşılaştırmalar ile metni zenginleştirmeli, uzman kişilerin görüşlerinden faydalanmalıdır.
- ⇒ Gazetelerin birinci sayfasındaki başyazılara başmakale denir.

Edebiyatımızda Makale Türü:

- Edebiyatımızdaki ilk makale Şinasi tarafından yazılan "Tercüman-ı Ahval Mukaddimesi"dir.
- "Hüseyin Cahit Yalçın, Ziya Gökalp, Ahmet Rasim, Mehmet Fuat Köprülü..." makale türünde yazan sanatçılarımızdır.

6. ELEŞTİRİ (TENKİT)

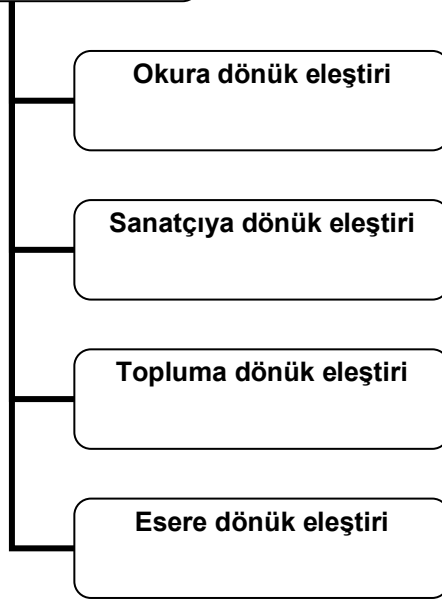
- ⇒ Bir eser veya düşünceyle ilgili olarak onun sanat değerinin, üstün veya eksik yanlarının, toplumun sanat anlayışındaki yerinin ortaya konulduğu yazılardır.
- ⇒ Eleştiri objektif olmalıdır.
- ⇒ Eleştiride amaç okura ve yazara yol göstermektir.
- ⇒ Eleştiride olumlu ve olumsuz durumlar bir arada ele alınır.

- ⇒ Eleştirmenin kişisel duygularını kattığı eleştirilere **öznel eleştiri**, kişisel duygularını katmadığı, objektif olduğu eleştirilere de **nesnel eleştiri** denir.
- ⇒ Eleştiri bir eserle ilgili olabileceği gibi bir fikir adamı ile de ilgili olabilir.
- ⇒ Eleştiri yapılırken eleştirinin esere dönük olmasına dikkat edilmelidir.
- ⇒ Eleştirmen bir sanat eserini eleştirirken yazıldığı dönemin güzellik, gerçeklik, bütünlük, olgunluk ve sadelik gibi kriterlerini dikkate almalıdır.
- ⇒ Eski edebiyatımızda eleştiri, divan edebiyatında **hiciv**, halk edebiyatında **taşlama** adlarıyla ifade edilir.

Edebiyatımızda Eleştiri Türü:

- Batılı anlamda eleştiri edebiyatımızda Tanzimat'la görülen bir türdür.
- **Namık Kemal**'in "**Tahrib-i Harabat**" adlı eseri eleştiri türünde yazılan ilk eserdir.
- Edebiyatımızda eleştiri, Servet-i Fünun Dönemi'nde edebi bir tür haline gelmiştir.
- **Hüseyin Cahit Yalçın**'ın "**Kavgalarım**" adlı eseri Servet-i Fünun Dönemi'nin önemli eleştiri eseridir.
- "**Nurullah Ataç, Suut Kemal Yetkin, Fethi Naci, Asım Bezirci...**" eleştiri türünün Cumhuriyet Dönemi'ndeki temsilcileridir.

Konularına Göre Eleştiriler (İzlenen Yönteme Göre)

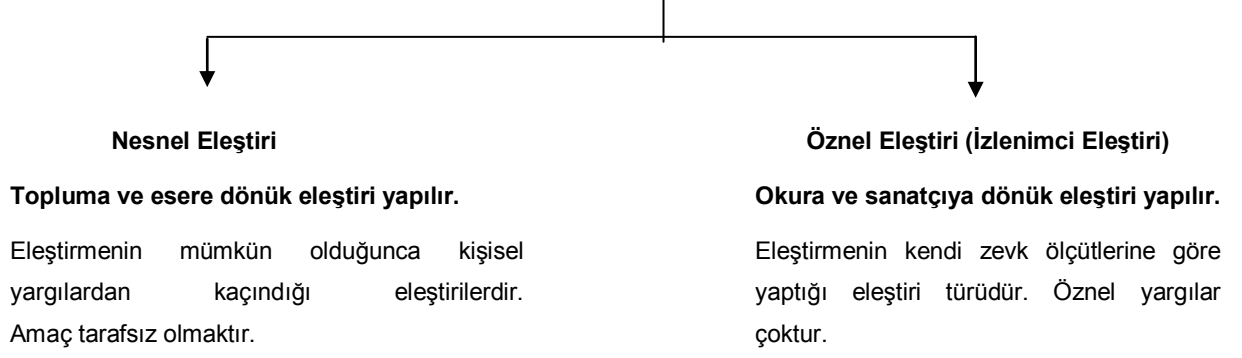
Eleştirmen kendini eserin okuruyla özdeşleştirir. Yazarın kendi beğenisi öne çıkar. Eserin kendi üzerinde bıraktığı etki eleştirinin çıkış noktasıdır.

Sanatçının yaşamı, yaşamını besleyen olaylar, durumlar, kişilik özellikleri eleştirinin temelini oluşturur.

Eleştirmen eserin oluşumunu etkileyen tarihsel, toplumsal koşulları bulmaya yönelir. Eserin yazıldığı tarihsel ve toplumsal ortamın koşulları, eleştirinin ölçütüdür.

Metnin yapısını oluşturan öğelerin, dil, üslup, imla ve tür özellikleri de dikkate alınarak, birbiriyle bağlantıları, bunların işlevleri ve eserin oluşumuna katkısı incelenir.

Eleştirmenin Tavrı ve Tutumuna Göre Eleştiriler

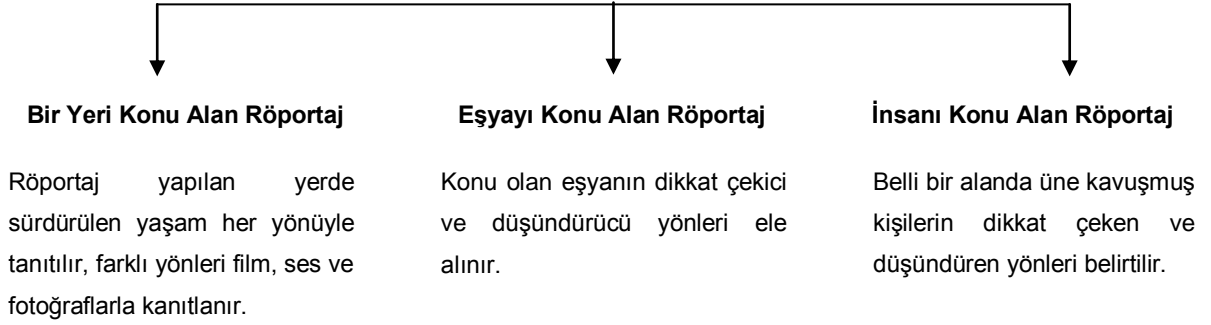
SÖZLÜ ANLATIM

RÖPORTAJ, MÜLAKAT, SÖYLEV

1. RÖPORTAJ

- ⇒ Herhangi bir konu ya da sorunun değişik boyutlarıyla ele alınıp işlendiği gazete ve dergi yazılarıdır.
- ⇒ Röportajcı, yalnız gördükleriyle, izlenimleriyle yetinmez. Konuyla ilgili derinlemesine araştırma ve inceleme yapar, ilgililerin bilgisine başvurur.
- ⇒ Röportajcının amacı, konuyu çarpıtmadan belgesel olarak okuyucuya sunmak, okuyucuyu konunun içinde yaşatmak, kamuoyunu aydınlatmaktır.
- ⇒ Röportaj, tek bir yazı olabileceği gibi, aynı konuda yazı dizisi de olabilir.
- ⇒ Genellikle gazete ve dergilerde yayımlanan yazı türüdür.
- ⇒ Röportajlarda gözlem ve araştırma önemlidir.
- ⇒ Konu ile ilgili fotoğraf ve belgelerden yararlanır.
- ⇒ Röportaj yazarı, kendi görüş ve düşüncelerini de katar. Yani röportajlar öznellik taşır.
- ⇒ Belli bir plana göre yazılır.

Konularına Göre Röportajlar

Sunuş Biçimlerine Göre Röportajlar

Edebiyatımızda Röportaj Türü:

- “Ruşen Eşref Ünaydın, Yaşar Kemal, Fikret Otyam, Hikmet Feridun Es...” röportaj türünün temsilcileridir.
- “Yanan Ormanlarda 50 Gün, Çukurova Yana Yana, Peribacaları, Bu Diyar Baştan Başa, Bir Bulut Kaynıyor” Yaşar Kemal’in röportaj türündeki eserleridir.

2. MÜLÂKAT (GÖRÜŞME)

- ⇒ Ünlü kişilerin çeşitli yönlerini tanıtmak veya toplumu ilgilendiren önemli bir konuyu aydınlatmak için, ünlü kişilerle veya uzmanlarla yapılan görüşmeleri aktaran yazılara mülakat denir.
- ⇒ Mülakatlar gazete ve dergilerde yayımlanır.
- ⇒ Mülakat yapılacak kişiden randevu alınması gerekir.
- ⇒ Görüşülecek konu ve kişi hakkında hazırlık yapılmalıdır.
- ⇒ Görüşme esnasında ölçülü ve saygılı olunmalıdır.
- ⇒ Mülakat yapan, karşısındaki kişiyi konuşmaya ikna edebilecek beceriye sahip olmalıdır.
- ⇒ Mülakatta duygu ve yorumlara yer verilmez.
- ⇒ Konuşulanların dışına çıkılmaz.
- ⇒ Sade, anlaşılır bir dil kullanılır.
- ⇒ Metinde değişiklik yapılamaz.
- ⇒ **İki türlü mülakat vardır:** Ünlü kişileri tanıtan mülakat ve önemli bir konuyu aydınlatan mülakat.

Mülakat ile Röportaj Arasındaki Farklar:

- Mülakatta görüşme yapılan kişi ile konuşulanların dışına çıkılmaz. Röportajda herhangi bir kişiyle görüşme mecburiyeti yoktur. Röportajda ele alınan konu ile ilgili olarak birden fazla kişi ile görüşülür ve bu görüşmelerin hepsi birlikte yansıtılabilir. Hatta hiç görüşme yapılmadan da röportaj yazılabilir.
- Röportaj yazarı okuyucunun ilgisini çekmek için, süslü bir üslup kullanabildiği ve ayrıntılara girebildiği halde, mülakat yazarı, kısa yoldan, açık bir anlatımla, sadece konuştuklarını ortaya koyar, özel görüş, duygu ve yorumlara yer vermez.

Edebiyatımızda Mülakat Türü:

- Edebiyatımızdaki ilk mülakat örneği **Ziya Paşa'nın "Rüya"** adlı eseridir.

- **Ruşen Eşref Ünaydın'**ın "**Diyorlar ki**" adlı eseri mülakat biçimindeki röportajcılığın ilk örneği sayılır.
- **Ruşen Eşref Ünaydın**, 1918'de Yeni Mecmua'da "**Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat**" yazısıyla Mustafa Kemal'i kamuoyuna tanıtan ilk isim olmuştur.

3. SÖYLEV (HİTABET, NUTUK)

- ⇒ Dinleyenleri coşturmak ve belli bir amaca yönlendirmek; onlara bir duyguyu, bir düşünceyi, bir isteği, bir ülküyü aşlamak; önemli açıklamalarda bulunmak için yapılan etkili, coşkulu konuşmalara denir.
- ⇒ Söylevler ilgi çekici bir girişle başlar.
- ⇒ Konu açık, inandırıcı bir şekilde ortaya konulur.
- ⇒ Amaç insanları heyecanlandırmak, bir fikri, bir düşünceyi insanlara aşlamak ve benimsetmektir.
- ⇒ Söylevler dinleyicinin kültür düzeyi ve gereksinimine göre düzenlenir.
- ⇒ Söylev anlatılanları toparlayıcı ve zihinde kalabilecek cümlelerle bitirilir.
- ⇒ Söylevlerde dilin alıcısı harekete geçirme ve heyecana bağlı işlevleri öne çıkar.
- ⇒ Söylevler; siyasi, askeri, hukuki, dini, akademik (bilimsel) hitabet olarak gruplandırılabilir.
- ⇒ Söylevi gerçekleştiren kişiye hatip denir.
- ⇒ **İyi bir hatibin özellikleri:**
 - Konuya hazırlık yapmalı.
 - Diksiyonu iyi olmalı, vurgu ve tonlamaya dikkat etmeli, sesini etkili kullanmalı.
 - Abartıya kaçmayan bir üsluba sahip olmalı.
 - Jest ve mimiklere dikkat etmeli.
 - Topluluğun psikolojik yapısını iyi bilmeli.
 - Samimi olmalı.
 - Zaman konusunda prova yapmış olmalı.

Edebiyatımızda Söylev Türü:

- Edebiyatımızda ilk siyasi söylev sayılan eser 8. yüzyıla ait "**Göktürk Kitabeleri**"dir.
- Söylevleriyle ünlü olan edebiyatçılarımız arasında "**Mehmet Akif Ersoy, Halide Edip**

Adivar, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Süleyman Nazif” sayılabilir.

- Mehmet Akif Ersoy, Balıkesir’de Zağanos Paşa Camisi’nde, Kastamonu’da Nasrullah Camisi’nde halkı Kurtuluş Savaşı’na çağıran konuşmalar yapmıştır.
- Halide Edip Adivar’ın İzmir’in işgali sonrasında Sultanahmet Mitingi’nde yaptığı konuşma Kurtuluş Mücadelesi’nin önemli hitabetlerindedir.
- Süleyman Nazif 1920’de Pierre Loti Günü’nde işgal güçlerine karşı yaptığı konuşma sonrasında Malta’ya sürülmüştür.
- **Mustafa Kemal Atatürk**, 15- 20 Ekim 1927’de Cumhuriyet Halk Partisi ikinci kurultayında 36,5 saat süreyle okuduğu **Nutuk**’ta Kurtuluş Savaşı Dönemi’ni; 19 Mayıs 1919’dan 1927’ye kadarki zaman diliminde yaşananları anlatır. “**Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi**” de Nutuk’un son kısmında yer alır. **Mustafa Kemal Atatürk**’ün Cumhuriyetin 10. yılında yaptığı konuşma olan “**10. Yıl Nutku**” tarihimizin önemli söylevlerindedir.
- Dünya edebiyatında söylev türünün önemli temsilcisi MÖ 106- 43 yıllarında yaşayan Romalı devlet adamı “**Cicero**”dur.